

עלון הדרכה להוראת פדגוגיה השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

276

פרק כ"ז

תולדות (תשכ"ח)

המורה המלמד את פרקנו יזהר מלהרבות בגליונות "להצדיק" בכל מיני זיכרים - מהם דרכי פרשנות של עקום הכתובים - את המעשים אשר נעשים בו. נסיונות כאלה אינם עוזרים לרדת לעומק פשוטם של הדברים ועשויים רק להרגיז את התלמידים הסרגליים, כי לא הפוש האמת - פשט הכתוב וכוונתו - מבחנה את המורה אלא הוצרן להעלים מעיני תלמידים חולשות אבותינו, אשר התורה לא התכונה כלל להעלימם. נביא נזה את דבריו ר' ש.ר. הירש שנאמר כמבוא לפרקנו (בתרגום העברי החדש של מרדכי ברנאר).

אנחנו הולכים בעקבות דבותינו ואין אנחנו רואים כהונתנו להיות סניגורים לאננותינו הגדולים, כדרך שגס דבר ה' אינו נמנע מלגלות בהם חולשות ושגיאות, אם רבקה צותה על יעקב להסעות את אביו, הרי הכתוב אומר ללא כחל ושרק (כ"ז כ"ה) "בא אחיך במרמה". ובבראשית רבה (פ"ז ל"ד) ביחס למאורעות הפרק הזה: ר' חנינא אומר: כל מי שהוא אומר: הקב"ה ותרן הוא, יתרוותיון בני מעוהי (= ישתפכו בני מעיו החוצה). אלא מאריך אפו וגבי דילה (= וגובה את שלו). זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו דכתיב (כ"ז ל"ד) "כשמדע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה וטרחה" והיכן נפרע לו? בשושן הבירה, שנאמר (אסתר ד' א') "ויוצע יעקב גדולה וטרחה".

וכן הוא אומר במדרש תנחומא ישן (תולדות דף ע"ב):
אמר ר' אליעזר: שלש דמעות הוריד עשו, אחת מימינו ואחת משמאלו ואחת נסתלקה בתוך עינו*, והיא שהאכילתם לחם דמעה וחשקמו בדמעות שלישי. (תהלים פ' ו').

אך אם עיון מיושב ועקם יביאנו לידי מסקנה כזו, אשר בה תפוג הרבה מסרירותו של מאורע זה, לא נכבוש אותה בלבנו. רק בשל החשש שניראה כסניגורים ומלמדי זכות, ונציג יותר (= גט אחרי מסקנה זו) הרבה אשר לא ניתן להצדיקו, בפרט כאשר הוא נמדד באמת מידתה של אומה, הנקראת בשם הכבוד "ישורון", והמבזוה להשיג את כל מטרותיה רק בדרך ישרה, שחובתה להתרוקן מכל עקמומיות; למען כל מטה.

* גירסה אחרת: ואחת נתלית בתוך עינו

והוא ממשיך לבחח את מעשיהם של שלשת הפועלים העיקריים בפרקנו, של יעקב, של רבקה, של יצחק. לגבי יעקב הוא אומר, שהתנהגותו ברורה ומונבת בתכלית:

מתחילתה גוזרת עליו האם לשמוע בקולה ללא הרהור. (פסוק ח') אין היא מניחה שירצה לפעול למען תועלתו האישית, היא יודעת שכל אופיו "כאיש תם" יתמרד, והרי היא מפסיקה כל התנגדות על ידי מצות האם והחובה לשמוע בקולה... הוא אין לו אלא לציית. כל מה שעשה יעקב לא עשה אלא מתוך שביקש לקיים מצוות אמו, אין לתת דופי בהתנהגותו, פרט לזה, שגם מצות כבוד אב ואם כפופה לחוקי המוסר; ואלה אסורים על האדם לגבול את דעת הבריות, גם במקום שנצטווה על כך מפני אביו או אמו.

(ההדגשה שלי).

שאלה א' בגליונות לא באה איפה להקל מעל אשמתו, כי אם לודת לעומק פשוטי הכתובים. ידענו עד כמה מקצת התורה בפרטים ציוריים בספור, ואלו כאן בפרקנו יבואו פרטי עשייה ורבוני פעלים הנראים כבלתי חשובים (פסוקים י"ד-ט"ו-ט"ז-ט"ו), המתבארים בעיקר ע"י אותה מגמה שגלו הפרשנים, שדברנו עליה בשאלה א' 1. בוסף על כך יש לשים לב לפירושה המדויק של המלה "אולי" בפ' י"ב.

הכתב והקבלה: לשון "פן" ישמש כשאין המדבר תפץ במציאות הדבר, כמו (בר' ג' כ"ב) "פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים", (בר' י"א) "פן נפוץ על פני כל הארץ"; (בר' ט"ב) "ואת בני-ימין אחי יוסף לא שלח יעקב את אהיו, כי אמר פן יקראנו אסון"...

ולשון "אולי" ישמש כשהמדבר יקוה קיומו דבריו, כמו (בר' ל"ב) "אולי ישא פני".

בשאלה ג הבאנו את דברי הפרשן המענין אהרן אבו אלרבי. נולד במחצית השניה של המאה הי"ד בסיציליה, למד בצפון איטליה, בקר בא"י, בסוריה בתורכיה, בקרים התוכה עם קראים ועם מוסלמים ועם נוצרים לכבוד תורתנו, ואף נתקבל לזכוח אצל האפיפיור בתחילת המאה ה-15. (על פי דברי קאסוטו ג' ע"ג). מכל ספריו שרד רק פרושו על פירוש רש"י שנדפס יחד עם עוד פרושים על רש"י (של אלמושנינו, של ר' יעקב קניזל ועוד) קושטא רפ"ה.

ר' אהרן אבו אלרבי - כפי שגם נראה מן הסובא בגליונו - היה חקיף בדעתו, בעל בקורת, ולא נשא פנים לגדולים שקדמוהו. אך אין הוא היחיד המתקיף את רש"י על הביאו את דברי המדרש התסוה לפ' י"ט.

העיקר הוא כאסור בפרק זה לא למוד זכות על מעשיו רבקה ויעקב, אלא הרגשה על כך, כיצד פועלת יד ה' בתולדה ואף מטעויותיהם וכשלונותיהם של בני אדם יוצר הוא את אמתותיו ומוביל כל דבר לתכליתו. וכיצד נענש יעקב אבינו על מעשהו יחבאר לנו בפרשיות הבאות.

נחמה ליברביץ